

ägnat sig åt, på olika sätt. Jag tänker här framförallt på Inger Lövkronas artikel i boken *Familj och kön* (Meurling, Lundgren, Lövkrona (red.) 1999. Lund: Studentlitteratur). Där målas en, i förhållande till Marklunds text, delvis annorlunda bild upp av förhållandet mellan könen i allmänhet och av innebörden i symbolen nyckelknippan i synnerhet. Lövkrona menar att det är svårt att i de historiska källorna belägga ”[d]en mäktiga matmodern med gårdens nycklar skramlande i bältet”, som kan skönjas mellan raderna i Marklunds tolkning av materialet. Lövkrona driver tesen att kvinnans position i det förmoderna bondesamhället var den underordnades, kort och gott. Och att mannen utgjorde normen. Om kvinnan hade makt så var den överallt underordnad mannens makt och inflytande. Med detta vill jag emellertid inte säga att Marklund har fel, i hans bok framträder trots allt en nyanserad bild av nycklarna. Men jag vill nog ändå höja ett varningens finger mot författarens tolkning av nyckelns reella betydelse, utanför domstolsprotokollen.

Avslutningsvis vill jag nu bara kort presentera den fundering som nämndes i inledningen. Hur ska man se på den typ av resonemang som mötet mellan Marklund och Lövkrona ger upphov till, där olika källor och olika tolkningar av samma material ställs mot varandra, och som är så vanliga inom vetenskapen? Mitt problem, och det bör påpekas att det är mitt problem, är att jag i samma veva som jag började läsa Marklunds bok påbörjade arbetet på min första bok efter disputationen. Det arbetet, tillsammans med mitt arbete som lektor på högskolan, vilket ständigt ställer mig inför vetenskapsteoretiska frågor från studenterna, har fått mig att fundera en hel del kring hur vi som humanister bedriver vetenskap, vilken kunskap vi producerar och hur denna blir användbar i samhället. Jag inser allt mer att jag saknar en kritisk kunskapsteoretisk och ontologiskt inriktad diskussion inom humaniora. Marklund, och många med honom, ägnar sig inte alls åt den typen av frågor och den efterfrågas sällan. Han gör precis som så många andra, börjar med att diskutera källorna, var de finns, vilken tid de härrör från och vilken typ av material det är. Men det finns ingen diskussion om hur den kunskap som presenteras kan tänkas komma till användning i samhället. Att kunskapen är viktigt tas därmed för givet. Men kan man göra det, frågar jag mig? Jag vill dock inte kritisera Marklund för att han förbiser den typen av frågor. Men boken, framförallt eftersom jag fick den i min hand just när jag funderade kring sådana frågor, har hos mig väckt en hel del sådana funderingar. Därför

vill jag väcka frågan här, mer som ett slags upprop till mina kollegor än som kritik av Marklunds bok. Vad är det för kunskap vi producerar, varför är den viktig, och till vad kan den användas? Hur ser vi på världen och verkligheten? Varför diskuteras dessa frågor inte oftare, och mycket mer än vad som är fallet idag? Såväl här i RIG, som i Kulturella Perspektiv och på andra ställen borde det, anser jag, föras mycket mer diskussioner av den typen. Det är viktigt för humanioras framtid! Om våra ämnen ska överleva behöver vi kunna göra reda för vår plats i samhället och för vår roll i kulturen.

Eddy Nehls, Stenkullen

Den mediala vetenskapen. Anders Ekström (red.). Nya Doxa, Nora 2004. 390 s., ill. ISBN 91-578-0450-8.

På omslaget till antologin *Den mediala vetenskapen* blickar nobelpristagaren The (Theodor) Svedberg ner på någon av sina, för sin tid, högteknologiska skapelser. Ljuset träffar ansiktets forskande blick och handens arbete med mekaniken. The Svedberg ler en aning, som om han är tillfredsställd med sitt arbete, tekniken fungerar som den ska. Bilden är tagen av en fotograf hos Studio Gullers, en fotostudio som på 1940-talet dokumenterade Sveriges då mest kände vetenskapsman och hans arbete. Bilderna speglade ett nytt bildjournalistiskt ideal, man skulle visa forskaren i sin verksamhet; som forskande, arbetande man. Och i Svedbergs fall beskrevs han i det närmaste som en magiker, en person som med tankens kraft kunde förändra världen. Gullers bilder publicerades under 1930-40-talen i veckopressen, och analyseras i idé- och lärdoms-historikern Sven Widmalms ”Trollkarlen från Uppsala”, en av 14 essäer i antologin *Den mediala vetenskapen*. Widmalms artikel visar hur medier – dvs. journalister och fotografer – med språk och estetik konstruerade bilden av vetenskapsmannen.

Den mediala vetenskapen vill belysa relationerna mellan vetenskapen, medier och publik. Författarna har en gemensam ambition att formulera ett alternativ till den linjära spridningsmodellen som tidigare har fått beskriva vetenskapskommunikation. Med andra ord vill författarna trycka på att vetenskapskommunikation inte handlar om att vetenskapen kommunicerar information till allmänheten via medier. Istället vill de analysera den ”publika vetenskapen som ett ömsesidigt utbyte mellan medier och forskarsamhälle snarare än

om hur forskningens resultat sprids eller förmedlas” (s. 11). De betraktar de publika relationerna som en del av kunskapsutvecklingen.

Vetenskapens interaktion med samhället är numera ett vanligt tema i vetenskapsstudier. Sociologerna Michael Gibbons, Helga Nowotny och Peter Scott driver t.ex. i boken *Re-Thinking Science* (2002) tesen om att vetenskapen har integrerats allt mer i samhället. De menar till och med att man kan skilja mellan Mode 1-samhället med vetenskapen som avskild och Mode 2-samhället med vetenskapen som interagerande med ekonomi, politik, medier, kultur osv. Författarna i *Den mediala vetenskapen* vill visa att interaktionen även kan skönjas i historien. Sammansmältningen mellan vetenskapen och samhället är inget ”nytt”, det har långa traditioner.

Detta är ett både vällovligt och intressant perspektiv. Och i viss mån tycker jag att boken uppfyller syftet. Men att de skulle ”i lika hög grad lägga fokus på medieformerna och publikerna som på vetenskapsutövarna själva, och framförallt på de ömsesidiga relationerna mellan dessa led” (s. 15), ställer jag mig tveksam till. Vetenskapsutövarna är den grupp som får störst utrymme i boken, och antologin rymmer ett antal intressanta forskarporträtt. Läsaren får lära känna vetenskapsmän som The Svedberg, professor i fysikalisk kemi, den världsberömda uppfinnaren John Ericsson, meteorologen Nils Ekholm samt genetikerna Åke Gustafsson och Gunnar Dahlberg. Även olika typer av medier analyseras, både utifrån individperspektiv och hur de formade bilden av vetenskapen. Vid sidan av nyhetsmedierna analyseras offentliga förevisningar av röntgenbilder samt vaxkabinett och anatomiska utställningar. Relationen vetenskapen–medier hamnar också ofta i fokus. Vetenskapsmännens arbete för att nå ut till allmänheten, liksom journalisternas bilder av forskningen är tack samma studieobjekt.

Men var finns publiken som aktivt subjekt? Den flyktiga, svårångade allmänheten som man har på känn att den är medskapande i vetenskapens kunskapsutveckling. I boken finns den i första hand med som ett objekt. Journalister, utställare, föreläsare och vetenskapsutövare förhåller sig till publikens föreställda förväntningar. Men gör allmänheten något i konkret bemärkelse? Hur kommunicerar den egentligen tillbaka till vetenskapssamhället? Detta är frågor som inte bara författarna i *Den mediala vetenskapen* har svårt att svara på, även andra studier i vetenskapskommunikation har, utan att lyckas, försökt ringa in publikens aktiva medverkan i

vetenskapsproduktionen. Att behandla vetenskapskommunikation i historien torde inte underlätta saken. Dock finns i antologin några goda försök.

Mark Elam, sociolog med inriktning på vetenskaps- och teknikstudier, tar i bokens avslutning upp något som kallas för ”delaktighetens politik”. Han visar hur informations- och biovetenskaperna strävar efter att expandera vetenskapens samhälleliga räckvidd. Detta innebär, menar Elam, att den publika vetenskapen har blivit en mötesplats där vetenskap och politik öppnas och omförhandlas med hjälp av allmänheten. Som exempel har han bl.a. det elektroniska chat-rummet vid *Experimentarium* i Köpenhamn, där forskare kommunicerar med intresserade lekmän, samt en kombinerad konferens och offentlig debatt om genteknik som anordnades i danska Folketinget 1999. Här framträder publiken i någon mån, även om det är osäkert vilken betydelse den egentligen har. Dessutom tycks det som om syftet med den offentliga debatten i Folketinget framförallt var att presentera ”den rätta” bilden av gentekniken. Det faktum att alla kritiska intresseorganisationer var utestängda från debatten tyder på det. Kanske var publikens främsta roll att ge forskningen legitimitet. Genom att den hade offentliggjorts och möjligheten att opponera sig hade skapats kunde tekniken få sitt etiska godkännande. Per Wisselgren tar upp ett jämförande exempel i historien i sina analyser av hur den svenska samhällsvetenskapen vann legitimitet under det sena 1800-talet genom offentliga föreläsningar. Även i Jenny Beckmans essä ”Växter, vetenskap och folkpoesi: Nomenklatur som medium” är, om inte allmänheten så åtminstone lekmännen, närvarande. Artikelnen behandlar hur växter fick svenska namn, en process som skedde i samverkan mellan den vetenskapliga nomenklaturen och ”folkets” benämningar på växterna.

Oavsett om publiken finns med som aktivt skapande i den vetenskapliga processen eller ej så är *Den mediala vetenskapen* en mycket intressant antologi. Den blandar nutid och historia, analyserar såväl vetenskapen som medierna och dess publik. Den är dessutom mycket lärorik. Porträtten av vetenskapsmän och journalister samt beskrivningarna av utställningar och föredrag berättar inte bara om forskning och vetenskapskommunikation, utan även om de samhällen som vetenskapen rörde sig i.

Antologins främsta styrka är, vilket jag har nämnt tidigare, att den illustrerar vetenskapens publika attraktionskraft i historien. Vetenskapen var en del av samhället redan i slutet av 1800-talet, och lockade allmänheten

till sig genom såväl pedagogiska föreläsningar som spektakulära inslag. Det senare beskrivs i Eva Åhrén Snickares essä "Känn dig själv! Om vaxkabinett och anatomiska utställningar". Där visar hon att strävan efter att skapa upplevelser inom museivärlden inte är ny. Istället jämför hon tysken Günther von Hagens spektakulära utställning *Bodyworlds* från 1990-talet, där döda människokroppar har plastinerats och visats upp, med det sena 1800-talets kringresande vaxkabinett. Ingen av dessa utställningar hade pedagogiken som främsta syfte, menar Åhrén Snickare. Istället är de sensationslystna med spektakulära inslag. Med hjälp av ett starkt visuellt material, t.ex. vaxmodeller av vackra kvinnokroppar och uppsprättade spädbarn, lyckades man locka publiken till utställningslokalerna. Likaså visar Solveig Jülich på allmänhetens intresse för naturvetenskapen i essän "Vetenskapliga attraktioner och deras publik: Offentliga förevisningar av röntgenbilder kring sekelskiftet 1900". Idag finns kanske motsvarigheterna i Köpenhamns *Experimentarium* och Göteborgs *Universeum*, där vetenskapliga insikter och upplevelser bjuds ut på ett lekfullt och tankeväckande sätt. Relationerna mellan allmänhet och vetenskap existerar i allra högsta grad, och kan se ut på många olika sätt. Något som också blir mycket tydligt i *Den mediala vetenskapen*.

Malin Ideland, Lund

Gunnar Broberg: *Kattens historia. Sverige speglat i djurets öga*. Atlantis, Stockholm 2004. 553 s., ill. ISBN 91-7353-018-2.

Idéhistorikern Gunnar Broberg har skrivit ett omfattande arbete om kattens historia från järnåldern och fram till nutiden med tonvikt på Sverige. Framställningen är lättläst och hålls i en kåserande stil. Utgångspunkten för boken är kulturhistorisk genom att kattens relation till människan står i centrum. Författaren bygger på ett rikt urval av skriftliga källor, varav en stor del utgörs av skönlitteratur, och detta redovisas noggrant i den utförliga notapparaten (s. 483-544). De äldsta källorna utgörs av arkeologiska fynd. Det publicerade bildmaterialet är också omfattande.

Katten förbands under medeltiden ofta med demoniska makter och blev i många fall bränd på bål. Lekar där katten var inblandad kunde i äldre tid vara våldsamma. Det gäller bl.a. leken "Slå katten ur tunnan", som är belagd på 1600-talet och som levde kvar till mitten av 1800-talet i Danmark och Skåne. I äldre litteratur

förekommer katten mest som en skämtfigur, som t.ex. i sagan om "Mästerkatten i stövlar".

En bit in på 1700-talet växte det fram en humanare syn på djuren, vilken även inkluderade katten. Samtidigt har en del skrock som är knuten till katten levt kvar in i vår egen tid. Det gäller exempelvis oron om man möter en svart katt som springer över vägen.

I städerna blev katterna tidigt sällskapsdjur, medan de på landsbygden har fortsatt att ha en funktionell roll inom produktionen, nämligen att hålla undan råttplågan. När företaget Anticimex grundades 1934 och började lägga ut gift, fick katten en konkurrent som blev särskilt framträdande i städerna.

"Bondkatten" har funnits i Sverige sedan järnåldern, medan andra raser började komma först på 1700-talet. Under 1800-talet uppstod kattutställningar med början i London 1871 och i Köpenhamn 1901. Under 1900-talet har intresset för raskatterna tilltagit markant. En katthierarki har på så vis gjort sig gällande. Ett flertal kattklubbar har uppstått. Även "huskatten" har fått en intresseorganisation, Huskattringen, som bildades 1981. Flera kattidskrifter har utgivits med namn som Felix, Vår katt, Katten min och Katt-journalen, vilka är inriktade på kattavel. Det finns också en webbtidning med titeln Spinn. Här tycker jag som recensent att författaren kunde ha fördjupat sig i innehållet i dessa tidskrifter och inte enbart nämnt att de finns. Broberg har varit väl mycket upptagen av skönlitteraturen. Exemplet därifrån hade inte behövt vara så många och så omfattande. Författaren har inte heller tagit del av innehållet i folkloristiska arkiv, där han hade kunnat finna upplysningar om folkliga uppfattningar om katten under 1800- och 1900-talen.

Katten befinner sig inte i en ensamposition i sin relation till människan. Författaren har särskilt haft anledning att jämföra med hunden i flera sammanhang. Här kunde han ha dragit större nytta av den norska kulturhistorikern Liv Emma Thorsens grundläggande bok *Hund! Fornuft og følelser*, Oslo 2001, vilken endast omnämns kortfattat i notapparaten och litteraturliste.

En negativ bild av katten, som växte fram under romantiken, hänger samman med att den dödar småfåglar och inte bara råttor och möss. Omsorgen om småfågeln har emellertid minskat ju längre fram i tiden man kommer. Runt sekelskiftet 1900 fick katten hjälp av den framväxande djurskyddsrörelsen. Den tog bl.a. upp kampen mot plågsamma djurförsök inom forskningen. Livliga debatter har under 1900-talet förekommit mellan forskare och djurrättsförespråkare. De senare ifrågasatte människans överhöghet över djuren. År 1907 utvidga-